

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 5. СЕПТЕМБРА 1893.

ПЕСНИШТВО

ЗАПИСИ

Удо је кад с' роди сунце, гатра жива,
Ал с' нико не чуди, јер сваки дан бива.

Ко на песку зида без тврда темеља,
Тај не може дићи кућу до слемена.

Сузе, то су бисер, кад их роди радост,
А горке су капље, кад их крене жалост.

Човек није човек, што му тако име,
Но кад је човечност удружена с њиме.

Често мало речи врло много важе,
Ко сувише брбља, нема шта да каже.

Не мораш дубоко ти у срце саћи,
Шта је добро шта зло да можеш пронаћи.

Ј. П. Н.

ЖРТВА*)

Мта то грми кроз долине
У Јудејској земљи тој? —
То с тираном ајдук љути
Јефтај бије крвав бој!

Дрхте горе а крши се
Штит о штит и мач о мач,
Копља звижде, јунак пада:
Ране, вриска, јаук, плач.

Пршти шлем, ал' бесног роба
Не обара бојак љут,
Патња му је кивни вођа
А вера му кажипут —

Гле, из љута окршаја
Што њзлети Јефтај сам?
Што остави дружбу храбру
Бојно поље, крв и плам?

У срцу га очај кида,
Са чела му кипти зној,
Мутан поглед небу диже
Наслоњен на палаш свој:

„Боже мојих праотаца,
Не остави роба сад,
Сносио је дуго јарам
И поруге тешке јад.

Ломио га с греха силна
Крвникове ђуди гром —
Дај победу Израиљу,
Он се враћа Богу свом.

Он те слави — а на дому,
Кад настане свети мир,
Уништиће све олтаре,
Лажне жртве и кумир.“

*) Читано на свечаној скупуштини богословског књижевног друштва „Слоге“.

У
Н
И
В
Е
Р
С
К
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Јефтај рече, па к'о јастреб,
Кога мами крвав плен,
Завитлао палом грозни
Па се врати у пламен.

Поклич, врисак, крв и пустош
У Јудејској земљи тој —
Другу ноћ се робље свети
И наставља крвав бој.

А кад плану трећа зора
И позлати исток сив,
Паде крвник на бојишту,
Победи га Јефтај див.

Још кроз вихор од радости
Ајдук рикну као гром:
„Победу нам Господ дао,
Слободан је мили дом!

За ту милост, осветници,
Ја вам дајем завет свет:
Жртвоваћу Богу *црво*,
Што ми дође на сусрет!“

Реч излети — труба врисну —
Олуј вике, дивљи пој
Навестише, да Израилъ
Слави крвав тријумф свој.

Пред борцима Јефтај ступа,
Ајдук стари, лаве млад,
Бони осмех лик му ведри,
К'о луч сунца мрачни град.

Он се трза, али за што,
Кад је свршен славни бој?
Кад слободи песма јечи
И Јефтају славопој?

Је л' умор од борбе славне
Ил' га бол од ранâ тре?
Ил' кајање за реч свету,
Што је даде мало пре?

Тек кроз огањ нестрпљења
Бије мрачних мисли вир,
Нада плане ал' издахне,
За њом опет страх, немир.

Час устукне, оком стреља
На големи градски зид,
Ал' му чело зној облије
И помути очњи вид.

Стрепи, гори, чека, шта ће
Изићи му на сусрет,
Разведри се, руком гони
Мрачну мисо к'о авет.

А кад стиже двору ближе,
Мрак притисну лаву свест:
Кроз славолук дете ступи
К'о крвава адска вест.

Сред гусала и бубњева
Јефтај позна *своју кћер*,
Па раздера плашт крвави,
Рикну као дивља звер:

„Јаох, ти си, што ме цвелиш,
Крви моја, наде мој!
Зар над тобом да извршим
Са Господом завет свој?!

Кидајте ми венце с главе,
Уклон'те ми круну, сјај!
Шта ће пурпур оном, кога
Чека туга и очај?!

Крв за грехе наше тешке
Мора дати овај цвет —
О, а реч је моја тврда,
А завет је с Богом свет!

Занемео народ силни
А за тим се оте глас:
Лелек, трепет, сузе, крици,
Клетва судби и ужас.

Ал' не стрепи јагње нежно,
Нити врисну цветак млад,
Не боји се смрти онај,
Ком је вера чврсти град.

„Јеховина воља то је,
Покори се, оче, њој,
Тек ме пусти да оплачем
Најпре младост, живот свој.“

Памти огањ, жртва ту је,
К'о облак се вије дим,
Народ врви, плач се чује
И уздаси горки с њим.

Али дете мирно чека
Да жртвени дође час
И к'о у сну слуша с неба
Страшног Бога тајни глас.

Па не види народ, тјску,
Само види очев лик,
Где укочен поглед баца
На пламени жртвеник.

У С Н О В И М А

Уш и сад, свето, на душе олтару,
 К'о рајски цв'јетак, као зв'језда сјајна,
 У љупком миљу, њежности и чару
 Још и сад живи твоја слика бајна.

Осјећам мирис твога густог прама
 И гледам очи, које живот д'јеле,
 Осјећам пољуб, пун небесног плама,
 И врели стисак твоје руке б'јеле.

Кроз моју душу твоја речца звони,
 К'о благи гласи надземнога св'јета;
 И кад сам сретан и кад бол ме гони
 Свуда ме блесак твога лица срета.

На крилу снова, што их љубав креће,
 Ја дижем тебе небесноме храму,
 Као да не знам да се в'јенац среће
 Са мога чела расуо у таму;

Као да не знам да судбина мачем
 Од тебе нав'јек растави ме млада,
 Као да не знам да у болу плачем
 На мртвом гробу порушених нада.

20 августа 1893.

Алекса Шантић

К Р А Љ Е Р И Х

(РОБЕРТ РАЈНИК)

Млад краљевић миловао
 Малу Ану плава ока,
 Рибаркињу златне косе,
 Са којом се сви поносе
 Од запада до истока.

Ловио је зором срне
 И медведе, због те моме;
 Кад за брда сунце леже,
 Вукао је тешке мреже
 По језеру плавом с њоме.

„Позива ме отац строго.
 С богом, Ана! И знај, мила,
 Другој не ћу срца дати.“
 На пролеће он се врати —
 Лепу Ану земља скрила.

И краљ стари у гроб леже,
 Круну прими Ерих млади.
 О, Ериче, крајње време,
 Мани љубав, збаци бремене,
 Свог народа, трона ради!

Остави се Ерих туге,
 И земљу је чуво своју;
 У миру се световао,
 И срећно је ратовао,
 Борио се сам у боју.

Благослови земљу своју,
 Све усрећи срећом правом —
 Када мину доба свеже;
 Узе копље, узе мреже
 И језеру оде плавом.

Кад ноћ дође, хитао је,
 Кријући се, сам, од људи,
 Пустој њеној кући тамо,
 Где олује хуче само,
 Да заспалу прошлост буди.

У зору је копљем срне
 И медведе он обаро;
 Кад за брда сунце леже,
 Вукао је тешке мреже,
 К'о у срећно доба старо.

Тако чека седи краљу —
 Срце боно, неизлечно,
 Главу седа коса кружи —
 И за даном оним тужи,
 Кад ће с њоме бити вечно.

Сањајући једном тако
 Усрећи га санак мио:
 Лепа Ана, ружа мајска,
 Отвори му врата рајска —
 Тамо се је пробудио.

С. Д. Мвјалковић

Бери

НОВИ СТАН

ПРИПОВЕТКА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

(Наставак)

Паја не дочека тетка-Персе. Имао је да посвршава најпречи посао, јер се сутра мора кренути кући: отац му је телеграмом јавио, да му је мајка на самрти. Овај глас у толико му је сад био тежи, што је дознао и за Марину тајну. У њиховој кући мислио је наћи утехе при поласку, али је напротив још више ожалашћен.

Са растројеним мислима лутао је београдским улицама по највећој жези неколико сата. По неколико пута ишао је за неку ствар послом и враћао се. И ко зна колико би тумарао, да га умор није савладао. У грозници је дошао кући и, не осећајући глад, легао је и заспао.

Сунце се већ клонило заходу, кад се Паја пробудио. Тек је онда видео, шта је управо с њим. Ни часа више није могао остати у Београду, јер му је успомена на мајку била тако драга и мила, у колико му је било тешко оставити Мару у неизвесности.

Под овим утисцима упути се још једном Мариној кући, у нади, да ће наћи Марину мајку.

Али не нађе код куће ни Мару ни мајку. Одмах се сетио да су је одвели к Мирку. Обузе га беснило и некакав терет притиште му груди те као ветар излете на улицу. Из очију сипаше огањ. У стању је био да се туче ма с ким. У тај мах највише је желео, да сретне тетка-Персу или Мирка, а он би већ знао, шта би морао радити.

Јурећи улицама у својој заслепљености и нехотице је оставио варош. Осетио је, да му је потребна самоћа, и би му лакше, кад га хладни поветарац додирну по знојавну челу. Лед, који му је притискивао груди, као да се лагано криво. Он први пут у своме животу осети јаче своју усамљеност и заплака се... Сад је тек осетио љубав материну. У том тренутку зажеleo је крила, да одлети одмах к њој, да је загрли и ижљуби. У њену би загрљају могао наћи утехе...

У велико се спустио мрак, кад је, прошавши осветљеним улицама, дошао кући.

*

Још неколико минута па ће се иза брежуљка указати Пајино село. Кола су у најве-

ћем трку јурила по равном путу. Већ се иза брежуљка указа у страни звонара сеоске цркве у зеленилу, а у скоро допре јек звона. Звучи су тихо брујали, а ветрић је тужно разносио ову музику, која некаквом чудноватом побожносту утиче на човека.

Пају текну у срце, подиђе га језа, обузе га зебња, да та звона већ оглашавају његову добру мајку.

Кола појурише, и већ су пролазили поред првих кућа, кад се опази црква и пред њоме силан свет. Пају наједаред стаде обузмати слутња, да не ће загрлити живу своју мајку.

Ни сам не зна, како је слетео с кола, ушао у цркву и пао на ковчег своје матере. Љубио је ковчег над хладним телом своје миле мајке, хтео је да чује макар само једну реч из оних слађаних уста, која су за њега имала само речи милоште, али је све било доцкан... У наручју свога оца видео је, да је све то црна јава.

Прве дане по смрти своје матере провео је у кући свога старог оца, тамошњег свештеника, налазећи утехе у сестринским загрљајима. Пајина сестра, удата за учитеља у томе селу, налазила је увек милих речи, да утеши себе и свога брата. И Паја за кратко време, у природи и разговору са сестрином дечицом, лагано стаде заборављати прошлост. У чистом ваздуху, обилазећи шумарке и ритове, походећи хумку своје матере, уживајући у лепоти околних места, која су везана успоменама за његово детињство, његова душа бивала је све ведрија и веселија, ма да му је помисао на Мару мутила часове радости.

Било је доцкан у јесен, кад се Паја вратио у Београд. Уписао се за редовна ученика у правни факултет па наставио и даље мирни али тако пријатни ђачки живот, који је пун романтичне појезије. До душе није могао срцу да одоле, да не оде до Марина стана. Известили су га, да се Мара пре месец дана удала за Мирка и да су одмах по венчању отпутовали. И тетка Перса се одселила у Миркову кућу. То је све, што је дознао од Марине старе газдарице.

Живот је ђачки текао лагано, па ипак брзо.

Протекле су читаве три године, кад је Паја нашао нови стан, који је њега, увек мирна и озбиљна, изненадно преобразио, да се томе јако зачудио Милан, његов друг.

II

Паја и Милан беху првог маја у новоме стану и признадоше бар тада један другом, да се из њега не ће лако иселити. Газдарица им је млада удовица, а по мишљењу обојице и лена.

Паја је одмах у кући био слободнији, а то је Милану за неко време било необјашњиво, али најзад дознаде и ту тајну. Случај је све то објаснио, ма да се Милан трудио узалуд, да ту тајну дозна од Паје.

Паја је пак у младој удовици познао своју прву љубав — Мару тетка-Персину. Какво је изненађење било за Пају, кад је, тражећи стан, наишао на Мару! Три су године доста велик размак, да се стара љубав притиша, али не могу сметати, да се при првом сусрету још већа ватра не разбукти. Мара је познала Пају, као год и овај њу. Прво му је испричала историју свога живота.

— Дани мога брачнога живота били су за ме права робија. Као што си можда чуо, одмах по венчању кренули смо се на пут. Он је знао да те љубим, да сам за њега пошла, што сам морала, на је мислио, да ћу у туђини све заборавити. Али твоја слика била је непрестано преда мном... Ја сам га мрзила; он је то увидео, једио се и чешће побољевао. Што сам ја више нагињала да се вратимо, он је све више желео, да останемо у туђини... Где ти нисмо ишли...

Она застаде. Изгледало је, као да бира, шта ће му јавити из те историје своје трогодишње прошлости.

— Да... и сама мати...

— Збиља, шта је с њом?

— Умрла је!

— Јадница! Бог да јој душу прости!...

Али даље само!

— Мати је видела наш несносни живот. Чешће је помишљала на тебе, али је све било доцкан!... По бањама смо провели готово читаву годину и више, али је његово здравље бивало све горе... Најзад сам потпуно навикла на тај живот. Нисам знала ни за какве бриге, не познајући, шта је, то своја кућа. Мати је подједнако са мном делила моју несрећу... То је била њена погрешка...

Она поново заћута. Њезино зажарено лице издавало је покајничку збуњеност.

— На крају треће године — настави она — настанимо се у Новом Саду, где ускоро Мирко умре. По смрти његовој настала је тек за мене права несрећа. Његово богатство сад се потпуно обелоданило. Раскошни живот у последњим годинама разнео му је све имање, тако, да сам, по одбитку огромних дугова, с незнатном сумицом пре неколико месеца дошла да живим овде. Ускоро по смрти Мирковој изгубила сам, као што ти рекох, и матер. Она је пресвисла од туге, гледајући, како сам остала у свету самохрана, а без игде ичега...

— А шта је с братом? — упаде јој Паја у реч

— Он није у Београду... Просте године оженио се и одселио у К... Радња му иде добро... Мораћу и ја најзад к њему.

Прошао је месец дана, а ништа се важно није догодило у новоме стану. Једино што је Милан чешће затицао Пају и Мару усамљене у разговору, као год што је опазио, да Паја не иде од куће, кад он камо год оде.

И другови, који им долажаху, запазише Пајино понашање према лепој газдарици. Све је то било довољно, да изазове сумњу.

— Је ли, Милане, шта ово значи? — рећи ће једном ћура, добар друг Пајин, познати враголан. — Од кад Паја послужује код газдарице?

— Како »послужује«?

— Видим га у кујни... Ни дај боже онај човек!... Прави »женски Петко«... Збунио се и једва ми се јавио.

— Ама има нешто... — прогунђа Милан, и сам не знајући шта да мисли о Пајину загометном понашању.

Пролазио је дан за даном, а ни на ум им не пада, да траже бољи стан. Паја, тако се бар чинило, био је потпуно задовољан, а Милан се није жалио.

По природи својој Мара је имала љубазности и за једног и другог. Али ипак у тој љубазности беше по мало извештачености, кокетерије. Често су проводили часове у шали, и у тим се приликама Мара и Милан слатко смејали, а Паја је био и сувише озбиљан.

Из те озбиљности настала је неверљивост. Милан је, као обично, био љубазан према младој газдарици. Чешће је проводио време у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пријатну разговору с Маром. Паја би у таквим приликама гледао Мару очима, пуним прекора. Њега је бунила помисао, да Мара, може бити, љуби Милана, коме он још не беше открио своју тајну. Хтео је Мари да пребаци њезино понашање према Милану, али је био и сувише слаб, да се реши на такав корак.

— Маро! — почеће једном.

— Чујем! — одазва се Мара и насмехи се као обично, некако изазивајући.

— Ну, шта си хтео? — настави она, кад он не рече ништа.

— Ништа... Ти знаш, шта ти ја чиним — једва промуца Паја и изађе нагло из собе.

Она остаде смешећи се, не могући објаснити такво чудновато понашање. То се деша-

вало чешће, и Мара се најзад навикла на ту његову дурљивост па га није ни запиткивала. То га је још више једило. Неколико је пута помишљао, да раскрсти с овом женом. Шта га је везивало за њу? Није ни сам знао, али није могао без ње. Њезина кућа управо беше његова кућа. У правом смислу он је био домаћин. Све, што је требало за кућу, он је набављао, а чинило му се, да му она то не признаје.

— Молим те, кажи ми озбиљно... ти мене не љубиш!

— Шта је теби?... Као какво дерипште!

И Мара га пољуби лукаво смешећи се, гладећи му густу, црну косу, која се разбагрушена спустила на чело.

(Свршиће се)

Чед. А. Костић

МРКИ ВУК

ИСТОРИЈСКИ РОМАН АДАМА БРЕХОВЈЕЦКОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ РАЈКО

(Наставак)

е нађе! Тај дан беше Јадвига изнемогла од мука. Вледа, непомична лежаше на сјајној постељи, па се загледала преда се, не говорећи ни речи, као да су јој мисли откинуте од јаве.

Краљ седе крај ње па се загледа у бледо обличе с великом нежношћу и неисказаном сетом. Беше неисказано лепа у тој, чисто надземаљској, замишљености. Одевена белом, дугом хаљином, узнесених очију у висину, као у заносу, беше више налики на неухватљиву појаву, него на живо биће.

Краљ је узе за руку, а другом руком глађаше јој полако косу, чело и обнажене мишице, које провириваху из лаких и белих покривала.

Овлада њиме срдачна разнеженост.

„Јадно... несрећно створење!...“ мишљаше.

„Ни не сањаш, какав се тежак облак наднео над тобом, каки ударац чека твоје занесено срце... Сањаш, као у сну, а љуто пробуђење није далеко... А ја, краљ, не могу ништа у твоју обрану... ништа! Милујем те свом душом... у теби су све моје наде... очинске и краљевске наде, а они траже, да те оставим, да те тако лепу, слабу а тако драгу извргнем руглу!...“

Груди се краљеве надимаху мал' те не од јецања, наже се над Јадвигу и, разнеженим очима, тражаше њен поглед. Трепетљива светлост од ватре, која гораше на комину, паде у тај мах на њено

лице и као да ју буђаше из укочености. Уста се стадоше мицати и развукоше се у осмеху, а поглед сврну на Казимира.

— Краљу мој! — шапну.

Казимир клону на колена.

— Ти си болесна? — прозбори. — Шта ти је?

— Срећна сам... — говораше она тако тихо, да Казимир мораде напрегнутим слухом хватати сваки звук њена гласа — срећна сам, да не могу исказати!... Сви ми се снови испунише... Краљева сам жена, бићу мати краљевскога детета... Сина сам сањала... син ће то бити... наследник твој, краљу... љубљени мужу!...

Беле руке сави око врата Казимиру.

— Љубим те... — доврши шапатом и примакнувши своја уста до његових, заспа тако сном, пуним усхићења.

А у души Казимиревој кипљаше бура жалости, бола и срцбе на оне, који хоћаху да убију срећу том невином а тако слабом створењу.

„Не ћу допустити!...“ мишљаше, „не ћу допустити!...“

А у очајању своме не осећаше ни милине у загрљају Јадвигину, него све већу тугу, којој се бојаше дати олакшице, да не расплаши снове болесној жени. Осећаше, да му се ваља од ње откинути, јер сваким часом беше тежа унутарња борба и мо-

гаше га одати. Срце му је пуцало од бола, а у исти мах га спопаде све већи гнев на оне, који тако силовито развитлаше све његове наде и срећу. Чињаше му се још недавно, да је на врхунцу својих снова... надаше се жељеном наследнику... понос му краљевски спајаше се с милином очинства, с искреном љубављу к оној, коју називаше једином женом. А ето наједаред, као испод земље, подигоше се на њега неке невидљиве, паклене силе, којима не знађаше седишта и не беше кадар да их сатре. Папин лист — знао је то одмах Казимир — морао је бити последица неких сплетака, којима не могаше назрети зачетнике. Не би се папа на саму тужбу ландграфову латио тако одлучних мера, које моћнога краља покриваху срамотом пред народом и могаху да наруше мир читаве државе. Тужбе су морале бити дизане и из земље, од јаким непријатеља... мора да су папи изнели пред очи опћу саблазан, која истиче из свезе с Јадвигом, мора да су лагали и опадали, и то више пута, да навуку толику несрећу на краљеву главу... Али, где је тај тајни душманин краљев? Би л' био Бођанта или који од обесних великаша, којима је краљ гледао да обузда самовољу?...

Против тога незнана душманина стискиваху се гневно песнице Казимиреве. С дирљивом узрујаношћу, при погледу на љубовцу, спајаше се чувство гнева, које је све већма бујало.

— Морам ући у траг... морам смождити тога сатанскога непријатеља!... — шапугаху бледа уста Казимирева.

Диже се с колена, гледаше још часом на спаваћиву Јадвигу, саже се над њом, дотаче се чела њена лаким пољупцем и, као да се боји да се опет не ражалости, трже се и истрча.

Неколико дворкиња уђоше у спаваћу собу. Јадвига прогледа, обазре се, као да тражи краља, после уздахну дубоко и рече дворкињама на уласку:

— За што Улрик данас не свира?... Дремам непрестано, а не могу да заспим... нека свира тихо... из далека...

Заповест је одмах извршена. Једна дворкиња истрча и, не улазећи у предсобље, где чекаху сакривени Борковиц и Пшонка, довикну гласно:

— Улриче, краљица позива!

Пшонка, не одговарајући, удари у струне на лутњи.

— Свирај тихо... из своје спаваће собе — понови заповед Јадвигина дворкиња.

Пшонка је ту често бивао код Улрика, па је знао обичаје.

Поред спаваће собе Јадвигине беше ложница, одељена тешком завесом, где је Улрик обично

успављивао краљицу звуцима лутње. Веселећи се тој заповести, која му олакшаваше, да се боље склони, Пшонка одмах, чим оде дворкиња, прескочи брже боље прву, празну собу, па се сакри у мрачну ложницу. Чучну на земљу, па стаде свирати тихо и тужно.

За њим се кришом привуче Борковиц. Од како себе памти, није још доживео таквих осећаја, који га сада обузеше. Знађаше, да је близу освета, којом је дисало злобно му срце од толико година, а не осећаше надане милине. Нешто као страх убрза му куцање срца и леденим знојем покри чело... Против опасности иђаше он до селе увек одважно; сусретао се с њом око у око — сад је као гуја гмизао по земљи, да издајнички уједе.

У ложници се примакне завеси, раскрили ју мало и завири.

Соба беше празна; дворкиње беху изишле. Ватра, која се гасила на комину, бацаше час по час живљи блесак на лице спаваћиве Јадвиге... иначе беше мрак у спаваћој соби, а у тој тмини одбијаше се бела прилика, која почиваше на постељи и привлачаше очи на себе.

Огњевити поглед Борковичев силовито се упио у њу; распознавао је црте, сањарско и охоло лице, које га гоњаше својим изразом презирне равнодушности.

— Пробудићу те ја одмах... пробудити! — шапугаше и спопаде га ужасно беснило; тренутни страх уступи неограниченој обести.

„Изгубити немам шта!“ мишљаше. „Краљ ми је огласио борбу... одузео намесништво — шта ми је стало! Осветићу се, а после што било да било.“

Гледаше непрестано, а све дрскије мисли пролажаху му кроз главу, у коју струјаху вали узвреле крви.

— Лепа је та Јадвига... — шапугаху — лепа! Није као Марта, али тек је лепа... Одбила ме, а сада, да хоћу, била би за час у мом загрљају... та охоло краљица!

Силом се уздржаваше од подругљива смеха, који му раздираше груди, гоњен горчином на уста... Али се уздржа и гледаше још.

Јадвига опет беше будна. Лежала је отворених очију, слушајући своје мисли, које се слеваху у једну хармонију с тоновима лутње. Уста јој се час по час развлачила у осмеху, пуном опојености.

— Боже, Боже! — мољаше се захвално — како сам ја срећна!...

Наједаред се зачу општар, подругљив крик, налик на звиждање. Изгледаше да је близу, као под самим прозором од себе.

Јадвига се сва стресе од пете до главе — диже се и седе на постељи, опирући се на обе руке.

— Шта је то!? Шта ће то рећи!? — шапну.

Борковиц дераше, од беснила, завесу у рукама.

— Што не вриште гласније, разговетније? — гуиђаше модрим усницама, које дрхтаху.

И опет други крик, јаснији, а за тим бука, врева, гунгула и гласови, који понављаху на сав мах:

„Аделајда! Аделајда краљица!... С наложницом на поље... на поље!“

Слаб узвик из Јадвигиних груди беше одговор. Али јамачно јој је у тај мах придобило снаге. Њипила је с постеље, притрчала прозору и напрегнутим погледом погледала у даљину, усиљавајући се да пробије мрак.

Ноге под њом дрхтаху, читаво се тело тресло од страшне језе. Наслонила се на зид, тешко предишући. Белу јој прилику покриваше сада, као плашт, расплетена коса у нереду, скопчана само у врх главе златном, краљевском повезом.

— Шта је то?... — понављаше шапатом.

— Ја ћу ти рећи, кичељива госпо! — прозбори крај ње неки потмуо глас, који дрхташе од силовитости. — Ја ћу ти то рећи.

Јадвига окрете главу и наједаред се осети у загрљају Борковичеву, који ју је зграбио рукама, сиње лице своје приближио њену лицу, ватрени поглед упио у њене од препасти раширене зенице и дишао као бесан.

— Ја ћу ти то рећи!... — понављаше. — Народ виче... чујеш ли?... да ти ниси краљица... него наложица, друга Естерка!... То дете, што но га под срцем носиш, незаконит је плод!... А ти... ти си осрамоћена за увек!...

Чињаше се војводи у том часу, да држи мртваца у наручју. Јадвигино се тело пресамитило у његову загрљају, глава се завалила, лице се окаменило од пренеражења... Отворена уста не даваху од себе никаква звука, укочени се поглед следо, упиљен у ужасно лице Борковичево.

Он ју силовито продрма.

— Аделајда је жива!... разумеш ли? — крикну.

— А ти севај одатле, краљице од неколико дана!

Подиге руке, трже златан почеоник, који јој је китио главу, здера га с косе и баци на земљу.

Читаво се тело Јадвигино стресло и опружило. Усправила се и отимала, у незнању, из загрљаја, који ју стезаше.

Борковиц ју одгурну од себе.

— Гадим се твоје срамоте! — крикну. — Ниси вредна мога загрљаја!...

И засмеја се гласно... А она стајаше часком

као у несвести, љуљаше се на ногама, док не рашири руке, поведе се и паде с јekom на земљу...

А око двора беше ужасна гунгула.

После првог крика нико не разумеваше, шта се виче, и не домишљаше се узроку. Мислило се, да пијани голаћи гоне Жидове, као готово свако вече. Али после другог крика и речи, управљених против краљице, не беше више сумње, да је та врева навлаш удешена.

Краљ је одмах разумео и, након тренутне укипљености, готово се обрадова.

„Издајнички непријатељ је ту“, мишљаше, „то је његово масло... морам га ухватити.“

И одмах заповеди, да гоне и хватају букаче. Настаде неописана гунгула. Све живо у двору истрча на двориште. А у тој вреви и тишми још лакше беше умаћи кривцима, који нестадоше без трага. Ухваћено је, до душе, неколико уличних голаћа, али се од њих не могаше ништа испипати. Беху пијани и говораху без репа и ушију.

Хвалећи тој забуни, која настаде у први мах, могаше се Борковиц наситити своје освете, јер у краљичину собу нико не похита, а из свију побочних соба истрчаше на двориште, да чују шта се догодило. Истом после дуга времена сети се Казимир, кад је мало дошао к себи од прва утиска, да је Јадвига могла чути ту грају, пробудити се и упрепастити. Потрча дакле с неколико дворана, пун немира, у краљичину собу, баш у онај мах, кад је Пшонка вукао Борковица на другу страну и салетао га да бежи.

Војвода беше тако страшно распаљен својом осветом, да је са свим заборавио на погибао, која прећаше. Стојаше над Јадвигом, која лежаше на земљи, и не могаше доста да се насити гледањем потлачене жене. Уста му се кривила у подругливом смеху, а из стиснута грла изилажаху нељудски звуци, налик на пригушено вијање.

— Платио сам ти за презирање — шапуташе — а краљу за намесништво... платио сам двоструко!...

И био би ногама газио своју жртву, да га није Пшонка освестио мољакањем.

— Војводо! — шапуташе у престрављености — људи долазе, бежимо! Бежимо!...

Борковиц зарика од смеха.

— Нека дођу! — крикну. — Нека дође краљ, па нека види, шта се догодило с његовом размаженом женом... Збацио ме с намесништва, а ја сам здерао круну с главе његовој жени! Не ће бити наследника... Ха, ха!...

Али за часак дође к себи и даде се Пшонки вући. Трком прелетеше собу и дочепаше се мра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

чнога предсобља, после кроз пусте ходнике на дворско двориште, а оданде, помешани у гомилу, умакоше неопажени.

Беше то крајње време. Јер готово у исти мах упаде у собу Казимир и упрепаштен стаде над онесвештеном Јадвигом, коју не могаху дуго осветити. Оживела је, али дуго не могаше да дође до памети и свести. Привиђаху јој се неке ужасне море, да се кочила у нељудском вриштању и губила на ново свест.

Међу тим у граду није престајала врева читаву ноћ. Нико ока не склопи... Страшни глас о обељашћењу глоговске кнегињице, о том, да је Аделајда жива, а Јадвига незаконито села на њено место — пролетео је као муња, будећи ужас и страву. Једне обузимаше туга и саучешће према Јадвиги; други, вешто наговорени од Мањкових другова, роптаху на Казимира и његову раскалашност, која чињаше така безакоња.

— Завео је, као Рокичану! — говораху.

И код бискупа Бојанте држан је савет, шта да се чини у великом немиру.

Бискуп беше одлучан, као увек.

— Сад више не можемо ћутати! — викаше. — Рекао сам и пану од Мељштина, да могу ћутати само донде, док у граду и народу ништа не знају... Не отпусти ли сада краљ незакониту жену и не дозове ли Аделајду да живи с њом, онда ћу му огласити црквене казне, макар нас све снашла судбина Баричкина.

И одлучено је, да се ради тога одмах сутра пошље посланик краљу.

А кад се то догађало, Борковиц је, под ноћним заклоном, изјахао без бриге из Кракова с неколико својих другова. Сад истом размишљаше он о свима последицама своје дрскости. Осветио се, до душе, крваво, али је на своју главу навучао громове. Ако га је Јадвига познала — а о том није могао сумњати — краљ му не ће никада опростити такога злочина. Борба беше заподенута, ако и беху снаге неједнаке... Он је, до душе, моћан и сиљан, али Казимир је — краљ!

Та мисао га ипак није ни најмање страшила — још је више потицала и успаљивала узаврело беснило у њему.

— Борићу се с њим на живот и смрт — мишљаше. — Нека зна, да се Борковиц не збацује с намесништва, као други слуга. Не ћу уступити ни корака!... Сенђивој и Скора ће спремити и побунити Великопољску, ја се овде не ћу дати ухватити, а у Кожмину се не бојим ништа!... Краљ ће мене тражити у Кракову — гунђаше — не ће

наћи!... Потражиће ме у Великопољској, онде ћу га одмах дочекати вучјим зубима... Шта ми може?... Не ће ништа учинити. И намесништво ћу сам узети и бити сиљнији него икада; а њега ће папа проклетити, духовништво оставити, а народ ће га се одрећи.

Мишљаше и шкргуташе зубима.

— Куда идемо? — запита пан Отон од Шчекаровица, приближујући се.

Пан Мањко се трже, будећи се из замишљености.

— Ха, ха! — засмеја се. — Краљ ће можда шиљати потере за мном по великопољским путевима... нека гони! А ја морам још у Жегањ... волео бих да видим пријатеља свога, кнеза Хенрика, да му јавим, како сам достојну част и поклон одао његовој ћерци... краљици... ха, ха!...

Те ноћи дигла се страшна мећава. Ветар је трао снег у очи, који је с вечера овлажио, а сад отежао и мрзнуо се у ваздуху.

Војвода ипак не осећаше луте зиме и јахаше без престанка, без починка.

У Жегању се не надаху таким гостима, а големе су се промене догодиле ту од оно доба, кад је пан Мањко отео Мехтилду, убив Готфрида.

Осветљива рука пана Мањка допрла је и амо. Помоћу брата свога Јана, пробудио је он стару мржњу најближега суседа, кнеза на Жегању, господара од Биберштајна, који је, због некога препорука земљишта, огласио рат Хенрику и мучио га непрестаним нападајима. Хенрик је, до душе, више пута победио у тој борби, јер у њега беше још одважности и витешкога јунаштва, али је у тој војни сатро сву снагу и постао још сиромашнији него пре, а назирао је блиски час, кад ће се морати да пода млаћем и упорном непријатељу.

Све невоље као да се заклеше против њега. Сама природа беше савезница Борковицу. Река Бобра, над којом се пружаше Жегањ, два пута је страшном поплавом уништила место и готово читаво имање становника, којима кнез не могаше уделити никакве помоћи. Жегањ изгледаше као рушевина.

Да буде несрећа потпуна, кад је кнез у једном боју с Биберштајном, распаљен витешким жаром, летео му на мегдан, удари га стрела, из непријатељских редова, у око, које одмах испури. Однесоше га са бојишта, а од тада се не могаше кнезу повратити ни здравље, ни снага. Отештао је и пропао тако, да је кашто изгледало е је са свим изгубио телесну снагу и памет. Уз то му је ударила крв у друго око и почела се на њега навлачити магла. Суза је непрестано цурила из њега и текла низ отобољене и бледе образе. Што га већма окружаваше мрак

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

слепоће, кнез постајаше све нестриљивији и непре-
стано је усламћивао гневом, на који се више нико
није освртао. Оставише га мало по мало стари дво-
рани и пријатељи; оставише га понајпре они, које
је он држао код себе силом и страхом. Руља раз-
личитих немачких витезова, који не имају ску-
пишта, испуњавала је сада жегањски замак. Бора-
вили су они ту, само да имају кров над главом,
вукли, што се дало развлачити, и одлазили даље,
пецајући и подмехујући се немилице пропаломе
кнезу. Несрећна то беше старост, пуна самоће и
беде, на коју се нико није сажалио — осим два
створења на читавом свету, која беху исто тако
презрена и бедна, као и кнез.

Уз Хенрика, који по читаве дане, а често и но-
ћи, сеђаше непомично на столици, задубљен у ми-
сли или у туђаво немишљење, заузимаше удиљ ме-
сто згрчена жена у јадну, жалосну оделу. У том
сухом, мршавом лицу, које беше превучено жутом
кожом и гледаше преда се упалим, грозничаво све-
тлим очима, у тим оштрим цртама, у погрбљеном
стасу, који се мицаше клецавим кораком, нико ваљда
не би познао ону Мехтилду, која је негда сјала
здрављем и лепотом.

Истерана срамотно из Кожмина, гоњена неми-
лице и остављена у Жегању, полумртва привукла
се до замка и онде ју онесвештену подигоше дво-
рани. Изгледаше испрва, да јој се не ће повратити
живот... тешка болест погрбила јој тело, уништила
остатак лепоте, одузела младост, а очајање и сва-
кидашња туга не дадоше јој, да дође до снаге. Осве-
тљиви Маћко не остави јој ни једине утехе — де-
тета. По заповести војводиној однесоше маленога
Фридхелма, кога одузеше од матере, Јану од Борка
и отхрањивао се на каселском двору.

Дошавши готово чудом к себи, паде Мехтилда
пред ноге Хенрику, молећи да јој опрости, али кад
подиже на њега сузне очи, у мало не крикну од
пренеражења! Кнез гледаше у њу несвесно мртвим
оком, мичући отобољеним уснама и мрмљајући речи
без свезе. Није ништа разумео, што му је Мехтилда
говорила... само кад спомену име Борковичево,
траже се силовито, крв му појури у лице, читаво је
тело дрхтало, а из слепога ока тецијаше суза потоком.

— Псето!... Псето! — понављаше, а после гла-
сније — *Hund!* — крикну.

На тај узвик маче се, с глухим режањем, ве-
лик, кудрав пас, који увек лежаше код кнежевих
ногу. Маче се, стресе и подиже главу на господара,
упирући у њега поглед пун немира и милоште. Беше
то стар, занемарен пас; нико се зар за њега није
бринуо, длака му беше очупана и прљава, а ме-

стимице, јамачно од удараца пакосних слугу, огу-
љена. Гладан и презрен, бијен и цапан, склонии се
Хунд код господаревих ногу, одакле га нико не
смеде кретати, јер ако и беше иначе потуљен, овде
беше зао, па одважно искези зубе. Ту је кашто спао
са стола кнежева који комад мяса или хлеба, а Хунд
га лакомо залапи; ту је често широки длан Хенри-
ков пао на кудре вернога пса и мазно га погладио.
Онда се Хунд пропињао обема шапама на кнежева
колена и радосно цвилео, а Хенрик је свраћао к
њему своје слепе очи и као да се смешњао на то
створење, које није могао опазити, али које је при-
јањало уз њега — оно једино — с љубављу...

— *Хунд!* — викао је кашто кнез — Борковиц!

А на то се име пас страшно успропада, штеће
и завија, делећи мржњу с господарем, који сву своју
несрећу приписиваше Маћку.

И из читава причања Мехтилдина као да је
кнез разумео само то једно име. Није ни за што
питао, само је то појмио, да је Мехтилда злоста-
вљена од Маћка, да га исто тако мрзи као он и
његов пас, и то га је опет привукло тој жени. Ка-
што изгледаше, да му у слабој памети просијавају
старе успомене. Онда пружи руку, глади косу Ме-
хтилдину, усне му се мичу и шапућу:

— Ха... ха... Готфриде... како је она лепа!

И одмах му падне на памет пан Маћко.

— Отео ју! — кричаше и бацакаше се по сто-
лици. — Хунд!... Хунд!

А Хунд се пробуди, скаче, штеће, вије.

Једнога дана, кад је кнез потрошио јело, које
му је донела Мехтилда а које је он халапљиво јео,
делећи с Хундом, осети необичну отешталост, спу-
сти главу на груди и заспи.

Мехтилда, која се готово ни за корак не одми-
цаше од њега, седе на земљу, наслони главу на
наслон од столице и задуби се у тужне мисли...
Куд се дели они дани, рекао би, тако недавни, кад
је она боравила у том замку без бриге, лепа и пуна
живота, окружена поклонима витезова, праћена стра-
сним погледом кнежевим?... Свега нестале... угаси
се, као поглед слепога Хенрика...

С друге стране, савијен у клупче, дремаше Хунд,
непомичан, погружен у сну, безбрижан уз господара,
кога је миловао.

Наједаред се кнез пробуди. Нека утвора у сну
мораде га необично дирнути, јер викну јаким гла-
сом, који одаваше потпуну присебност:

— Мехтилдо!...

Она ћипи са земље и чекаше на коленима.

— Мехтилдо! — понови кнез. — Какви су гласи
од Јадвиге?

— Нема за сад никаких — одговори Мехтилда.

Срећна је.

Преко обамрла лица кнежева пређе блесак унутарње веселости.

— Срећна... срећна... краљица! — мрмљаше.

Спусти опет главу на груди и уздахне.

— Заборавила је на мене... — шапну. — Невоља!... Невоља!...

Настаде туробна тишина. На пољу се стало смркатавати и вечерни се мрак већ ширио по собним кутовима, кад ал' се наједаред разлегну топот коњски по дворишту.

Кнез се трже, као у страху.

— Ко је то? — запита. — Јемачно опет како витезови... Заједаће ме...

За час се отворише врата са стропотом. На праг стаде Борковиц, зверајући радознано преда се.

Хенрик окрене главу к њему и гледаше укочено слепим очима.

Мехтилда ђипи са земље, подиже руке у вис, зину, као да ће крикнути, али јој глас застаде у грлу и у највећој пренеражености устукну натраг.

Кудрави Хунд се наостреши, прилепи се читавим телом уз господареву столицу и чекаше, режећи.

Борковиц скочи кнезу.

— Хенриче! — врисну. — Сећаш ли се онога часа, кад си, за тим истим столом, збијао са мном шалу, не хотећи ми дати Јадвиге за жену?... Сећаш ли се онога Готфрида, који ти је помагао у подсмехивању?... А знаш ли, шта је сад?... Готфрид је мртав... ти си просјак... Мехтилда је ђубре, које сам ти натраг послао... а Јадвига...

Хенрик се натезао са својом слабошћу... хтео је да устане, дизао се и падао немоћно у столицу; хтео је говорити, али се гушио.

— Јадвига је... — јекну — краљица!

Пан Маћко зарика од смеха.

— Наћи ћеш ти ту краљицу — рече — на брзо онде, куда су доспеле Рокичана и Естерка... Читав Краков зове ју наложницом, јер је краљица Аделајда жива... ха, ха!

Говорећи то, зграби кнеза за руку, па га дрмусаше од беснила.

Последњом снагом диже се кнез са столице и стаде на лабаве ноге, ослањајући се о сто и гледајући удиљ укочено слепим очима у Борковица, као да се надаше е ће прогледати. Те му речи осветлише слабу памет. Брецну се, исправи, забаци охоло главу, као некада.

— Лажеш! — повиче — лажеш!... Ко си ти?

— Ја сам онај — одговори Маћко — који је слао против тебе Биберштајна који те је уништио, а круну здерао са осрамоћена чела твоје ћерке... Не познајеш ме, кнеже?!...

— Борковиц! — јекну Хенрик, падајући на столицу. — Хунд! Хунд!

Пан Маћко подиже стиснуту песницу и био би осрамотио кнеза, да у тај мах Хунд бесно не наспрну на њега, скочи горе и зграби зубима за руку.

Војвода сикну од бола; другом руком стисну пса за грло и стаде га давити... Другови му, што стојашу на прагу, прискочише у помоћ...

После по сата хитаху престрављени становници Жеганга гомилама у помоћ замку, коме читаво крило беше у пламену... Кад је Маћко одлазио, заповедио је, да се подметне ватра под замак.

— Нека изгори — говораше — то богаљасто тело, што но се зваше глоговским кнезом, и тај гадни костур, што но беше негда лепа Мехтилда... нека их заспу пепео и рушевине, скупа са стрвином тога беснога пса, што је нарнуо на мене!...

Замак је горео, а у соби сећаше кнез Хенрик, не знајући за погибао, миран у својој несвесној замислености, која га је на ново обузела. Поред њега на земљи лежаше полумртва Мехтилда, која не могаше да дође к себи од страха, што но јој га зададе ненадни долазак пана Маћка.

А на прагу лежаше верни Хунд, пребијене кичме, разбијене главе... Живео је још, дахтао тешко и усиљавао се, да се привуче господару, али не могаше да дигне немоћна тела. Дизао се на предње шапе, помицао се мало и падао немоћно, цвилећи.

— Хунд! Хунд! — муцаше кнез.

Пас се упео последњом снагом, привукао се до ногу господаревих, спустио главу на његове ноге, мутним очима погледао горе у њега, махнуо репом, јекнуо и — скапао.

Дим напуни собу... Одсев од пожара осветли унутарње просторије; из далека се чујашу крици и кораци људи, који трчаху.

Изнесоме кнеза и Мехтилду... а у зору, на месту, где беше замак, дизаше се само гомила пепела и рушевина.

А Борковиц јахаше у Кожмин с читавим друштвом, што но га је пре оставио у Жегангу. Јахао је, ћутећи, а само кад и када кезио беле зубе у подругљиву смеху и шапутао:

— Осветио сам се!...

(Наставиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

МОЈЕ СИМПАТИЈЕ

ХЕНРИК ХАЈНЕ

(Свршетак)

И а и ја ћу — кад је већ прилика донијела да говорим о овом љубимцу-пјеснику, о овој најживљој књижевној симпатији моје младости — и ја ћу да се у овим кратким биљешкама обазрем на Хајнеово најбоље, најпривлачније дјело, на онај прекрасни *Lyrisches Intermezzo*, који ће трајати догођ њемачки језик устраје, који ће се у сласт читати догођ срце буде за срцем уздисало. Шта је управ тај »Интермезо«, шта ли се у њему прича? Послушајмо пјесника, он ће нам то најбоље казати: »Момче се једно заљубило у дјевојку, која је другога изабрала; тај се други опет у другу загледао, па се с њом и вјенчао. Дјевојка се од ината удала за првога звекана, који јој се намјерио; момак хтједе од јада да свисне«. То је, вели пјесник, стара историја, но која ће увијек нова бити; а ономе, коме се то баш догоди, мора срце да се на двоје раскине:

„Es ist eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie immer neu;
Und wem sie just passieret,
Dem bricht das Herz entzwei“.

Сад се сјетите, да је тај у живо срце рањени момак био главом Хајне, и то Хајне у седамнаестој години свога вијека, у најљепшем јеку оног младеначког заноса, кад су жеље бескрајне као море, а лијепе као снови; сјетите се свега тога, па ће вам јасно бити зашто су му пјесме онако живим жаром буктиле и зашто је у њима израз онако силан, а туга онако искрена. Човјек би рекао, е је пјесник ове своје саставке изнизао онако насумце, без икаква плана, како му је која из пера потекла; па ипак је све тако удешено, како ће нам се пред очима развити све фазе мајужне, па опет големе трагедије, која се међу то двоје младих срдаца збила.

У пјесникову се срцу љубав појавила првијем данима »прекрасног мјесеца маја«; он је драгој своју љубав открио, и она га није одбила. Дођоше затим први састанци, па и први пољупци; наједаред му младица окреће леђа и

одлази за другога, а пјеснику се срце »кида на двоје«. У пјесмама, које ће затим доћи, излиће пјесник своју горку, своју голему жалост.

Ама немојте мислити да ће се изневјерени пјесник непрестано пренемагати и своју несучену љубу клети; кад се са својом драгом опростио, није »сузе пролио, па ни авај! рекао«, ал' му срце није зато мање од јада пучало; а оно што га највећма тишти, то је успомена, уједно мила и проклета, на лијепе часе што су за навијек прошли. У једној те истој китици пјесник куне и благосивље своју красну јараницу, у које су очи тако »неповјерљиве па опет умиљате«; он ће, вели, настојати да заборави јаде, што му их »оно несташно чедо« зададе; па и њу саму ће заборавити; ама... ама... је клета била лијепа са »својим ситним уснама и својим чарним модрушастим очима«! Па каква јој тек бјеше »плава косица«, коју је он тако жарким пољупцима обасипао! Куд се год окрене, она му је увијек пред очима, он за њом уздише, он је жељкује чак и у сновима својим.

Као што се види, историја, по којој је пјесник своју књижевну пређу распрео, не може бити простија, ни обичнија. Он нам то сам каже. »То је, вели, стара историја«; али управ зато, што је стара и обична, привлачи нас она и у нашем срцу налази одјека. И, у истини, књига је ова намијењена свима онима, који су љубили и од љубави страдали, а њихов је број легија. Растворимо је само, и чим прве китице из ње прочитамо, замиловаћемо пјесникове осјећаје, као наше рођене; душа ће се наша стопити с његовом, и у нашем срцу процваћће љубав »првијем пољупцима прекрасног мјесеца маја«; а кад »лишће почне отпадати« и његова се љубав крају примцати, биће нам у души, као да је »невјерна драга« и нас уједно с њиме оставила; и да прикријемо тугу, што нас у тај мах обузме, ми ћемо се заједно с њим набацивати шалом на »убаву бездушницу«, а овамо ће нам, као год и њему, за њом срце пучати... Ето, то је онај чар, то је оно

сугестивно чудо, што га пјесник својим пјесмама на нас произвађа.

Рецимо још једном: оно што нас у овоме зборнику највећма заноси, то је згољна простота његовијех саставака: обични појмови, изражени искреним осјећајем у неколико краткијех китица, ето чиме је Хајне кадар да нас на размишљање, или на плач нагна. Гдје се други пјесници упуштају у сјајне метафоре, па их кашто развлаче у дугим низовима звучнијех александринаца, као на примјер Виктор Хуго, ту је Хајну довољно најкраће упоређење. Он пјева попут природе, која своја дјела на махове ствара, придржавајућ се у томе најпростијих средстава. Казати много ствари у мало ријечи, утицати пријатно на читаочеву фантазију чаром најобичнијих појмова, у томе је Хајне недостижан. Па како нам блиједе и обездушене изгледају чак и оне дивне грчке статуе, што нам их Гете и Шилер из парског мермера истесаше, кад их упоредимо са овим пламеним строфама Хајнеовим, које је пјесник дахом своје душе задахнуо! Прије него ли заикоје своје дјело, могао је пјесник за ову малу пјесмарицу казати оно што је сам за неку своју трагедију казао: »Или је овај сјјев истинит, или сам ја главом постао лажа«.

* * *

Уважени један талијански критичар учинио је једном ову згодну опаску: »Искренијех пјесника било је и биће увијек двојаке врсте: једни су, као Бајрон, Хајне и Де Мисе кадри да вам сваки субјективни утисак фотографском тачношћу, и то у најсавршенијој форми изразе, али се они слабо обзирају на етичку вриједност својијех умотвора, и пазе само на што већу тачност репродукције; други, као Виктор Хуго, Леопарди и Шилер, хоће да сваку ствар крозасито своје душе прециједе, тако да се у њих мисао, већ у заметку, неким отмјеним, благородним рухом заодијева, и то тако природно, да се трагови њихова моралног старања никако и не примјећују«.

Ови пошљедњи, са врло разумљивих разлога, угађају много ширем кругу читалаца, док се искреност првијех често пута коси са етичким назорима, са узгојем и са темпераментом многијех читалаца, у којих је — с разлогом или без разлога — жлијезда књижевног стида сувише испрћена. Оваки читаоци, кад су дајбуди изобразени, не могу на иво, а да не

признаду пјесникову генијалност, па му и не одобравали безграничну слободу; али као се десе глупи и предсудама прожети, онда су ти читаоци са својим »књижевним стидом« до зла бога досадни. Сачувај боже, да се пак десе гдје на књижевној катедри или у новинарском *биро*-у: у том је случају пјесник Хајнеова кова с њима слабо прошао! Хтједну ли да се најблаже о њему изразе, да га поштеде, а они ће попријекло одсјећи: да му пјесме поткопавају јавни морал, и, разумје се већ, да је пјесник — слаб пјесник.

На такове је читаоце и Хајне у својој отаџбини често наилазио; само се каже, да их је он чешће сретао међу т. з. *буржоазијом* (његовим вајним *филистрима*) него ли међу простим народом, који — кад је ријеч о правој појезији — умије да суди много боље од малих »установјерних« варошлија, који своје књижевно изобраење црпу у политичким и хумористичким новинама. Хајне се, у осталом, слабо на њих обзирао, увјерен као што бјеше, да су безазленој природи са свим непозната морална правила, којима је тек друштвена пошвареност дала повода. По његовом је мишљењу пјесник, у свом умјетничком стварању, безазлен као природа, која није још ниједног људског стаса са »смоковим листом« створила. Не само у животу, него и у пјесништву — рећи ће он једном приликом — највише је добро милост божја; коме је тај богодани дар у дио пао, не може гријешити ни у стиховима ни у прози. А пјесници, који ту милост уживају, зову се генији: они су у умној области неодговорни краљеви. Одговорни су само Богу, ни пошто свијету. У умјетности, као и у животу, може свијет да их погуби, ама никако да им суди.

„Wie im Leben, so im Dichten,
Ist das höchste Gut die Gnade —
Wer sie hat, der kann nicht sünd'gen,
Nicht in Versen, nicht in Prosa.

Solchen Dichter von der Gnade
Gottes nennen wir Genie:
Unverantwortlicher König
Des Gedankenreiches ist er.

Nur dem Gotte steht er Rede,
Nicht dem Volke. — In der Kunst,
Wie im Leben, kann das Volk
Tödtet uns, doch niemals richten“.

Овако је пјесник својим напасницима и недораслим критицима одговарао. А могао је

додати, у своју одбрану, још и ово: ако су њемачке цуре од вајкада радо имале (а о том нема сумње) да их момци љубе, и да им оне мило за драго одвраћају, није никакво чудо што су пјесници вољни да »на њиховим усташцима везу најљепше своје китице«¹⁾ кад би у тих цура и срца онако лијепа била, као што су им лијепа усташца, они би о њима »састављали читаве сонете«²⁾

Аутор »Пјесмарице« није дакле ни ниско сензуалан, ни херувимски идејалан; он нити пише за блазиране бећаре, нити пјева за недорасле удаваче: он је просто и искрено човјечан. А ако гдјегод његова пјесма дрхће и струји попут оних пољубаца, што је пјесник у дивноме часу са усана своје драге пио, томе пјесник није крив, нити нам то мора жао бити, пошто:

„Das Lied soll schauen und beben
Wie der Kuss von ihrem Mund,
Den sie mir einst gegeben
In wunderbar süsser Stund“.

А ако ти, пријатељу читаоче, који га штудираш, нијеси више безазлен, као оно Омирови читаоци што су били, а не можеш да такав ни за час у његовом друштву постанеш, то је онда твоја кривица, а не његова; прођи га се, он за тебе није пјевао.

* * *

Обазримо се сад на човјека.

Ту ће нам при руци бити његов најбољи бијограф и лични пријатељ Штротман,³⁾ који нам пјесника слика и приказује, штоно реку, од повоја до покровца; а то је као рећи: од рођења у Дислорфу до самртног часа у Паризу. Ево га, још голобрада, у Хамбургу, гдје је дошао да се ода трговини, али се у ствари одао само — безбрижном живовању. Затим га сријетамо у Бону, у Гетинггу, у Берлину, гдјено посјећа свенаучишта, изучавајући (на свој начин) право и слушајући Шлеглова књижевна и естетска предавања и Хеглову философију. Више по божјој вољи и моћној заштити пјевачица-вилâ, него ли по својој заслуги, пође му најзад за руком да се протури до докторске дипломе. Сад је пјесник имао право да у јавни живот ступи, или, ако ћемо се његова бијо-

графа држати, није то право имао, јер бијаше поријеклом — израиљанин. Прије него ће из пруске пријестолнице кренути, ваљало му је дакле да путем крштења себи прибави оно препоручно писмо, које би га увело у тадашње отмјене друштвене кругове, а које он иронично називаше »das Entréebillet zur europäischen Kultur«. Колико је утицаја тај прелаз у протестанство на његову будућност имао, и са коликим је увјерењем Хајне тај корак предузео — о томе нам Штротман на дуго и широко прича. Ну то нас у овај мах мање интересује. Много нас више интересује пјесниково ашиковање са риђом Јозефином, целатовом кћерком, и његови младеначки уздисаји за убавом родицом Амалијом, оном »лијепог бездушником«, којој треба у првом реду да захвалимо за постанак »Лирскога Интермеза«. Штротман прати пјесника кроза све *etape* његова живота, казујућ нам како су постале *Слика с пута, Пјесмарица и Сјеверно море*, како је год. 1831 пјесник прешао у Париз и, малијем одсуствима, у њему остао све до своје смрти у фебруару 1856.

Кад се пјесник пут Париза кретао, не бијаше му ваљда ни на крај памети, да ће у њему сав свој вијек провести, а још мање, да га у тој чаробној вароши толике муке чекају. Он се одмах у Паризу нађе као у својој кући, занесен бучнијем дар-маром јавног и друштвеног живота, а ослобођен свију зановети и неприлика, с којима му се у отаџбини бијаше борити као бившем јевреју, као списатељу и на гласу либералцу. Једноме своме земљаку, који се у Њемачку враћао, те који бијаше к њему дошао да га поздрави, рећи ће пјесник неколико мјесеци кашње: »Ако вас ко упита, како ми је овдје, а ви одговорите: као риба у води, или још боље, кажите тијем људима, да кад се рибе у мору сретају, те једна другу запита: како си? ова обично одговара: као Хајне у Паризу«.

Баш у то доба бијашу неки француски књижевници прегли да изучавају њемачку филофију; томе су покрету предњачили госпођа Стаелова и Венијамин Констан. Како угледаше свијета у часопису »Revue des deux mondes«, а у добром француском пријеводу, први уломци његовијех *Слика с пута*, Хајне изазва одмах на се општу пажњу. Још се више истаче својом књигом »*О францускијем приликама*«, која изађе на француском језику у априлу

¹⁾ Intermezzo, XLV. XV.

²⁾ Ibid.

³⁾ H. Heine's Leben und Werke von Adolf Strodtmann. Berlin, Duncker, 1867.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

1833. Уредници великијех журнала и часописа подухватише се одмах, да га задобију за сарадника, и они, којима то пође за руком, поношаху се његовим сарадништвом, које награђиваху издашно. Тако изађе у часописима »Europe littéraire« и »Revue des deux mondes« онај низ писама о њемачкој књижевности и философији, која стекосе Хајну име »најдуховитијег Француза послје Волтера«, те која су кашње прештампана у посебној књизи под натписом »De l'Allemagne«.

Сви виђенији тадашњи француски књижевници и умјетници, као Димà, Беранжè, Жанен, Готијè, Де Вињи, Ламартин, Хиго, Тијер, Де Мисè, Берлиò и т. д. потражише и задобише његово пријатељство. Особито га пак завољеше пјесник Жерар де Нервал и чувени компониста Франц Лист.

Међутијем га у Њемачкој присташе малих реакционарних државица бијећаху, е се одрекао своје отаџбине, е је прешао у Французе и т. д. и т. д. Заборављаху ти несретници, како га они исти бијаху отјерали у прогонство, и како пјесник — њихов најбољи лиричар поред Гетеа — бијаше баш у тај мах изазвао на двобој једног Француза, с тога што се овај бјеше усудио да у његову присуству безобзирно говори о Нијемцима. O ingrata patria!...

* * *

Последњих осам година свога живота проведе Хајне у највећој муци. Тијело му се бијаше осушило попут скелета, а вид му слабљаше с дана у дан. Једино би га подржавао опијум и честе каутеризације по хрбату. Да му утоле страшне муке у ртењачи, покушаше лекари сва могућа средства, ама без успјеха: његове патње постадоше најзад несносне и невољни пјесник издахну у мукама.

Ипак његова га шалива нарав не издаде до последњег часа; кад би му год муке допуштале, шалио би се са својим посјетиоцима о свему, па чак и о својим патњама. У велико би се радовао, кад би му која госпођа у посјету дошла; насмијано женско лице имађаше за њ увијек велика чара; његово би лице за час синило, и он имађаше срца да се шали.

Једној својој посјетитељици рече једном: »Моје је тијело мртва љешина, у којој ми душа робује«.

Другој рече: »Окладио бих се, да у овај мах постизавам велики успјех као кандидат смрти«.

Госпођа Жирарденова, Жорж Сан и грофица Агулова долажаху му врло често. Он би се с њима на дуго разговарао, а оне се радо устављаху код пјесника, који лагано умираше; уз пјесника, који им својим досјеткама бијаше толико пута домаће забаве развеселио.

Али од свих тих болесникових облазница једна заслужује особита помена. Бјеше то гђа Камила Селден, чувена Moushe, коју је љубав пјесника на самрти за навијек прославила.

И заиста, ова је пјесникова љубав in extremis психолошка појава, која заслужује особиту пажњу.

Младица би му скоро сваки дан долазила, а кад би по чем изостала, болесник би је к себи дозивао порукама, пунијем заноса и младеначке ватре. Ова је љубав била пошљедњи зрачак сунца, који је пјесникову постељу обасјао.

Moushe бијаше њежна, милостива лица, а средњег узраста. Власи јој бјеху осмеђе, коврчасте, са неколико несташних прамова око чела; очи плавичасте, прекрасне; носић правилан, мало заковрчен. Овако је описује пјесникова сестра, која се с њом у Паризу упознала. Та је убава женска глава била по поријеклу Нијемкиња, ама по срцу и учтивости права Францускиња.

Кад се по Паризу пронесе глас, е је пјесник на умору, многи пријатељи дотрчаше, да се с њиме опросте.

Штротман приповиједа, како је један од њих, ушавши у собу, упитао забринуту болесника, да ли се измирио с Богом.

»Не бој се, одврати му сјетно Хајне, Бог ће ми већ опростити; та то је његов занат.« Мисли му остадоше бистре до пошљедњег часа.

Седамнаестог фебруара 1856-те године, у пет сата јутром склопише се његове очи, да се више не отворе.

Сутрадан у зору испратише га пријатељи до гробља монмартрског, гдје и данас почива. За самртнијем колима иђаше цвијет париске интелигенције; међу осталима, пјесникови тјешњи пријатељи: Александар Димà, Готијè, Мињè, Павле Сен-Виктор и многи други.

* * *

У међународној књижевној републици Хајнеова личност не представља само једно име, него је она постала прави *симбол*; у њему је оличена тенденција модерне књижевности и психолошко стање друштва, у ком живимо.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Онијех људи, који су још знали да се веселе и из пуних груди смију, као што бјеше Француз Раблè (Rabelais) и Талијанац Росини, нестало је скоро са свим; данас је у људи нестало смија, а завладала нова форма веселости, завладао *хуморизам*.

Некада нас је разгађивао доброћудни осмијех Стернов (Sterne), осмијех једног добричне, под којим се цаплила суза; кашње нас је веселио осољени смијех Дикенсов; али је и та врста смијеха прошла, и данас се ми сасвијем друкчије смијемо — кад се од смија не грчимо!

За неко је вријеме над нашијем сјетама сјао младеначки хумор Миржеов (Murger), који се у својој веселој меланхоличности много више примицао нашему.

(Јануара 1893)

Ну, нико није боље наш первозни смијех изразио, што Хенрик Хајне. Он се увијек смејкао, а осмијех му бјеше час лаган, час гротан, ама увијек трагичан; осмијех, под којим се крило рањено, искрвављено срце; и с тога нас његове досјетке, ма и да им се гдјегод смијемо, испуњавају грозом.

Тако се у нашој ситничарској књижевности — ма да се у њој претежно шаљива страна људске природе истиче — опажа увијек нека сјета, нека потајна брига, нека невидовна чежња за промјеном — и док се какав големи психолошки преврат не збуде те сав наш друштвени склон не изврне, главни представник нашег плачног хуморизма остаће увијек — Хенрик Хајне.

Марко Цар

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Dr. phil. *Dušan Ružić* aus Gross-Bečkerek (Ungarn). Die Bedeutung des Demetrios Chomatianos für die Gründungsgeschichte der serbischen Autokephalkirche von — — Jena G. Neuenhahn Universitäts-Buchdruckerei. 1893. Стр. 48. — Питање о броју епископија, које је св. Сава основао, доста је нејасно и тамно, јер ни Савин бијограф Доментијан не спомиње изрично број епископија, а не спомиње га ни Теодосије, који је прерадио Доментијаново дело по свој прилици у првој половини XIV века. Питањем тим највише се бавио Рус Голубински и дошао је до резултата, да је св. Сава основао осам епископија, а то мишљење усвојише и сви наши новији историци. Но не давно изнео је кардинал Питра писмо Димитрија Хоматијана, архиепископа охридског, управљено на св. Саву, које баца доста светлости на ово питање. С тога је писац ове расправе прегао, да на основу писма Хоматијанова измени досадашње резултате о томе питању. Расправу своју поделио је на три дела. У првом говори у кратко о влади Стевана Немање и верским приликама у његовој држави. У другом пак говори о св. Сави и његову делању, а онајвише се задржава онде, где расправља, када је могла у Сави поникнути мисао, да оснује независну архиепископију српску. Писац држи, да је мисао поникнула онда, када је из Свете Горе са очиним телом дошао у Србију, и да су га на тај начин изазвале ондашње политичке прилике, а погравито то, што је видео, да држави прети расуло. По свој прилици је импулса дао католицизам, који је доста јака корена ухватио, а и сам Стеван као да је био наклоњен католицизму. Једино, што је писац на основу писма Хоматијанова у овом одељку као ново изнео, јесте

година 1220, као година, када је Сава основао архиепископију. Но то није поуздано, као што то и сам писац признаје. Сем тога има у овом одељку и неколико грешака, које се писцу нису смеле поткрасти. Тако и. пр. писац пише, да је Немања отишао 1196 у Свету Гору место 1197; даље, да је умро 1200 место 1199; држи, да је Стеван најстарији син Немањин. У трећем одељку расправља писац о броју епископија. Не усвојивши нити дванаест епископија, као што је у троншцу и у летописима, нити осам, као што је у Голубинскога, узима да је св. Сава основао десет епископија. У десет епископија убраја и оних осам, које и Голубински заступа, а нове су: липљанска и призренска епископија. Из писма Хоматијанова јасно је, да је св. Сава основао призренску епископију; но да ли се то може поуздано рећи за епископију липљанску? Иначе је материјал у књиви врло добро и zgodно сређен, тако, да читалац може добити врло леп преглед.

Мол

Р.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Приповетка „Нови стан“, коју из прошлога броја настављамо у данашњем броју и коју — кад смо је већ почели доносити — морамо и довршити у идућем броју, изашла је, како смо из Београда извештени, као књига VI „Забавника Дневнога Листа“, а писац ју је уреднику овога листа послао без напомене, да је до сад игде изашла.

— Ђока Анастасијевић, београдски књижевник, јавља, да ће у његову издању концем овога месеца изаћи Јокајијеви „A janicársók végnarjai“ у преводу Душана Клајића.

× Као што јављају београдски листови, изаћи ће кроз кратко време *Историја трговине* од Чедомиља Мијатовића.

САДРЖАЈ: Песништво: Записи. Жртва. У сновима. Краљ Ерих. Нови стан. Мрки Вук. — Књижевност: Моје симпатије. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.